

การอนุรักษ์ดินและน้ำ

นางสาวนฤมล หวะสุวรรณ

ผู้เชี่ยวชาญด้านวางระบบการพัฒนาที่ดิน

สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 2 จังหวัดชลบุรี กรมพัฒนาที่ดิน

1. การชะล้างพังทลายของดิน

1.1

ความหมายของการชะล้างพังทลาย ของดิน

การชะล้างพังทลายของดิน

(มาตรา 4 ในพระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551)

หมายถึง ปრაกฏการณ์ซึ่งที่ดินถูกชะล้าง กัดเซาะ พังทลาย
ด้วยพลังงานที่เกิดจากน้ำ ลม หรือโดยการกระทำอื่นใดเป็นเหตุให้เกิด
การเสื่อมโทรม สูญเสียเนื้อดินหรือความอุดมสมบูรณ์ของดิน

ในคู่มือคำอธิบายเรียงมาตราพระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551
พร้อม กฎกระทรวง (ร่าง) ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง

1.2 ปัญหาการชะล้างพังทลายของดินในประเทศไทย

Pendleton (1939)

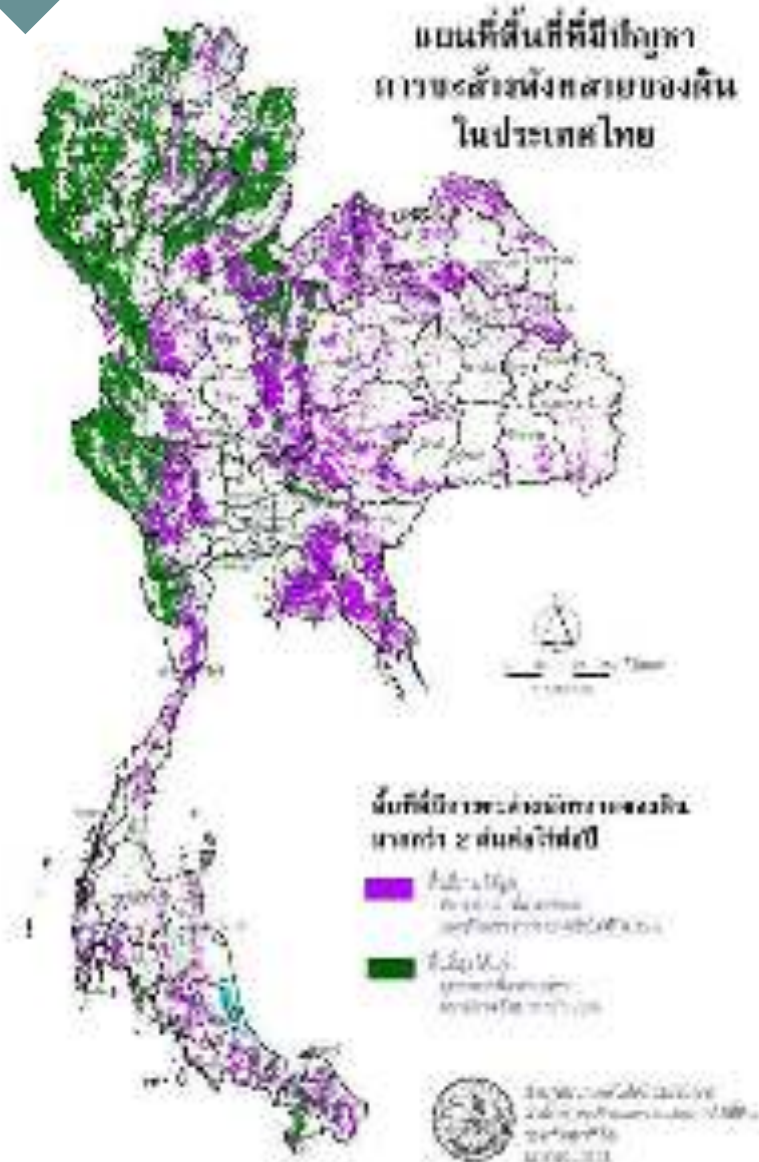
การชะล้างพังทลายของดินในประเทศไทยมักพบในพื้นที่ที่ทำไร่เลื่อนลอยบริเวณเขตภูเขาสูงทางภาคเหนือ บริเวณที่ทำเหมืองแร่ทางภาคใต้ และบริเวณภูมิประเทศลอนลูกคลื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Sabatini (1972)

การพังทลายดินในประเทศไทยส่วนใหญ่เกิดขึ้นบนพื้นที่ที่ปลูกพืชไร่

พื้นที่ชะล้างพังทลายของดินในประเทศไทย

กรมพัฒนาที่ดิน (2545)
รายงานว่าประเทศไทยมีพื้นที่ชะล้างพังทลายของดินทั้งหมด **108.88 ล้านไร่ (33.91%)** (เป็นการสูญเสียดิน > 2 ตัน/ไร่/ปี)

การสูญเสียดินรายภาค (ไร่)

N 53,957,487

NE 17,866,900

C 2,832,806

W 28,804,848

E 8,497,587

S 10,841,522

1.3

ผลกระทบจากการชะล้างพังทลายของดิน

🌸 การชะล้างพังทลายของดินเป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ดินเสื่อมโทรม เนื่องจากเกิดขึ้นรวดเร็วและเสียหายมาก (ไชยสิทธิ์, 2526)

❁ ผลกระทบกับพื้นที่นั้นโดยตรง (On-site effects)

- การสูญเสียหน้าดิน / สูญเสียเนื้อที่เพาะปลูก
- โครงสร้างดินถูกทำลาย เห็นได้ภายใน 2-10 ปี
- สูญเสียธาตุอาหารพืชในดิน
- อินทรีย์วัตถุในดินลดลง 30% (พื้นที่ดินทรายลาดชันมาก หายไปภายใน 5-8 ปี พื้นที่ดินร่วนที่ลาดชันหายไปใน 15-20 ปี)
- ค่า pH ลดลง 1 หน่วย พื้นที่ดินทรายเห็นผลภายใน 7-12 ปี ดินร่วนถึงดินเหนียว ภายใน 20-30 ปี

❁ ผลกระทบกับพื้นที่อื่น (Off-site effects)

- แหล่งน้ำต้นเขิน
- คุณภาพน้ำลดลงทำให้เกิดมลภาวะทางน้ำ

๒. การอนุรักษ์ดินและน้ำ

(Soil and water conservation)

การอนุรักษ์ดินและน้ำ

(มาตรา 4 ในพระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551)

หมายถึง การกระทำใดๆ ที่มุ่งให้เกิดการระวัง ป้องกันรักษาดินและที่ดิน ไม่ให้เกิดการเสื่อมโทรม สูญเสีย รวมถึงการรักษา ปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดิน และการรักษาน้ำในดิน หรือบนผิวดินให้คงอยู่ เพื่อรักษาคุณธรรมชาติให้เหมาะสมในการใช้ประโยชน์ที่ดินในทางเกษตรกรรม

(ในคู่มือคำอธิบายเรียงมาตราพระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551
พร้อม กฎกระทรวง (ร่าง) ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง)

2.1

หลักของการอนุรักษ์ดินและน้ำ

1

- การปรุงแต่งดิน (conditioning the soil)
เพื่อให้ดินทนทานต่อการแตกกระจายและน้ำซึมผ่าน
ลงดินได้ดีขึ้น

2

- การทำให้ดินมีสิ่งปกคลุม (cover the soil)

3

- การทำให้ความเร็วของน้ำไหลบ่าและลมลดลง
(decrease runoff and wind velocity)

4

- การทำทางระบายน้ำจากน้ำไหลบ่า
(drainage of runoff water)

1

การปรุงแต่งดิน (conditioning the soil) เพื่อให้ดินทนทานต่อการแตกกระจายและน้ำซึมผ่าน ลงดินได้ดีขึ้น

- ทำให้โครงสร้างของดินทนทานต่อความเสื่อมโทรม
- รักษาความชื้นให้อยู่ในระดับพอเหมาะ ทำให้น้ำฝนซาบซึมลงดินได้ทันที
- รักษาหน้าและอากาศบริเวณรากพืชให้มีอัตราส่วนที่เหมาะสม
- รักษาธาตุอาหารของพืช ให้อยู่ในรูปที่พืชใช้ประโยชน์ได้ และมีอัตราที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช

2

การทำให้ดินมีสิ่งปกคลุม (cover the soil)

- ป้องกันการกระทบของเม็ดฝนและแรงลม เช่น การคลุมดินด้วยพืชหรือเศษเหลือของพืช
- ปรับปรุงสมบัติทางฟิสิกส์ของดินให้เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช
- นำเอาธาตุอาหารพืชที่ถูกชะล้างลงไปอยู่ในดินชั้นลึกๆ กลับขึ้นมาสู่ผิวดิน เพื่อให้พืชที่ปลูกเป็นพืชหลักใช้ธาตุอาหารเหล่านั้นได้
- เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน ถ้าหากใช้พืชตระกูลถั่วเป็นพืชคลุมดิน จะทำให้ดินมีธาตุไนโตรเจนเพิ่มขึ้น

3

การทำให้ความเร็วของน้ำไหลบ่าและลมลดลง (decrease runoff and wind velocity)

- ลดการแตกกระจายและการพัดพาของอนุภาคของดิน
- เพิ่มความสามารถในการแทรกซึมน้ำผ่านดิน
- เพิ่มการกักเก็บน้ำบนพื้นผิวดิน เช่น สร้างสิ่งกีดขวางโดยการปลูกหรือใช้เศษเหลือของพืช ก่อสร้างแหล่งน้ำ

4

การทำทางระบายน้ำจากน้ำไหลบ่า (drainage of runoff water)

- มีจุดมุ่งหมายเพื่อระบายน้ำส่วนเกินอย่างถูกวิธี เช่น ทำทางระบายน้ำซึ่งมีหญ้าขึ้นหนาแน่น (sod waterway)

2.2

มาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ

1. มาตรการวิธีพืช (vegetative measure)

2. มาตรการวิธีกล (mechanical measure)

มาตรการวิธีพืช (vegetative measure)

มาตรการวิธีพืช

(มาตรา 4 ในพระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551)

หมายถึง วิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยวิธีการทางพืช โดยการปลูกพืช หรือใช้ส่วนใด ๆ ของพืชทำให้เป็นแถบ หรือเป็นแนว หรือปกคลุมผิวดิน หรืออื่น ๆ

ในคู่มือคำอธิบายเรียงมาตราพระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551 พร้อม กฎกระทรวง (ร่าง) ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง

มาตรการวิธีพืช เป็นการเพิ่มความหนาแน่นของพืช การคลุมดินป้องกันเม็ดฝน กระทบผิวดิน ตลอดจนการปรับปรุงบำรุงดิน ลงทุนต่ำ เกษตรกรสามารถปฏิบัติได้เอง โดยใช้พืชตระกูลถั่ว หญ้าเลี้ยงสัตว์หรือหญ้าธรรมชาติ ปลูกเป็นแถบขวาง ความลาดเทของพื้นที่ หรือปลูกคลุมดิน หรือการใช้ระบบการปลูกพืชแบบผสมผสาน เพื่อลดความแรงของเม็ดฝน ดักตะกอนดิน และชะลอความเร็วของน้ำ (คณะทำงานชุดองค์ความรู้ด้านการจัดระบบอนุรักษ์ดินและน้ำในเขตพัฒนาที่ดิน, 2556)

มาตรการวิธีพืช เป็นวิธีการผสมผสานที่เกี่ยวข้องกับการเลือกชนิดพืช และช่วงเวลาในการปลูกให้สอดคล้องกับลักษณะของพืช กับความเหมาะสมของดิน และฤดูกาลเป็นสำคัญ อาทิ ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน ระบบการปลูกพืชแซม ระบบการปลูกพืชเหลื่อมฤดู เป็นต้น ซึ่งจะช่วยปรับปรุงบำรุงดินให้ดีขึ้น และยังช่วยเพิ่มความคงทนต่อการสูญเสียดิน (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2543)

ชนิดของมาตรการวิธีพืช

V1

การปลูกพืชหมุนเวียน

V2

การปลูกพืชแซม

V3

การปลูกพืชเหลื่อมฤดู

V4

การปลูกพืชสลับเป็นแถบ

V5

การปลูกพืชคลุมดิน

V6

การปลูกพืชปุ๋ยสด

V7

การปลูกพืชตามแนวระดับ

V8

แถบหญ้าเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ

ชนิดของมาตรการวิธีพีช (ต่อ)

V9 การปลูกหญ้าแฝกเพื่อรักษาคุ้มน้ำขอบเขา

V10

ไม้บังลม

V11

การคลุมดิน

V13

คั่นซากพีช

V1 การปลูกพืชหมุนเวียน (crop rotation)

◇ เป็นการปลูกพืช 2 ชนิดหรือมากกว่า หมุนเวียนกันลงบนพื้นที่เดียวกัน โดยจัดชนิดของพืชและเวลาปลูก ให้เหมาะสม

◇ ควรปลูกพืชที่มีระบบรากลึกสลับ กับพืชที่มีระบบรากตื้น และใช้พืช เศรษฐกิจหมุนเวียนกับพืชตระกูลถั่ว หรือพืชตระกูลหญ้า

◇ ระบบนี้ช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ ทำให้ใช้ที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดินมีความ อุดมสมบูรณ์ และสามารถในการให้ผลผลิตพืชสูงระยะเวลานาน ช่วย หมุนเวียนการใช้ธาตุอาหารของพืช

พืชหมุนเวียน (ข้าวโพด-ถั่ว)

V2 การปลูกพืชแซม (intercropping)

- ◇ เป็นการปลูกพืชตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป บนพื้นที่ในเวลาเดียวกัน โดยทำการปลูกพืชที่สองแซมลงในระหว่างแถวของพืชแรกหรือพืชหลัก
- ◇ พืชแซมควรมีอายุสั้นกว่าพืชหลัก และควรเป็นพืชตระกูลถั่ว ระบบรากของพืชหลักและพืชแซมควรมีระดับที่แตกต่างกัน และควรเลือกพืชที่สามารถทำรายได้ดี รวมทั้งพืชแซมไม่ควรเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นต้นกำเนิดของโรค

พืชแซม (ข้าวโพด-ถั่ว)

- ◇ ระบบนี้ช่วยเพิ่มประชากรพืชที่ปกคลุมดิน
- ◇ ช่วยลดการระเหยน้ำจากผิวดิน

สับปะรดแซมมะม่วงหิมพานต์

V3 การปลูกพืชเหลื่อมฤดู (relay cropping)

- ◇ เป็นการปลูกพืชต่อเนื่องคาบเกี่ยวกัน โดยการปลูกพืชที่สองระหว่างแถวของพืชแรก ในขณะที่พืชแรกให้ผลผลิตแต่ยังไม่แก่เต็มที่ พืชที่สองที่จะปลูกตามมาควรเป็นพืชตระกูลถั่วอายุสั้น หน่อรมเงา โดยพืชแรกและพืชที่สองควรเป็นพืชต่างตระกูลกันเพื่อขจัดปัญหาโรคแมลงสะสม ใช้ได้ทุกสภาพพื้นที่
- ◇ พืชแรกจะเป็นพืชพื้เลี้ยงให้กับพืชที่สอง เช่น เป็นรมเงา เป็นค้ำหรือเป็นวัสดุคลุมดิน รวมทั้งสามารถใช้พื้นที่ เวลา ความชื้น และปุ๋ยเคมีที่ตกค้างในดินให้เป็นประโยชน์กับพืชที่จะปลูกตามมา

V4 การปลูกพืชสลับเป็นแถบ (strip cropping)

◇ การปลูกพืชต่างชนิดบนพื้นที่เดียวกันขวางความลาดเทของพื้นที่หรือตามแนวระดับ (contour) เป็นแถบ (strip or band)

◇ เหมาะกับพื้นที่ที่มี

ความลาดเทไม่เกิน 15 %

และความยาวความลาด

เทเกินกว่า 15 เมตร

ช่วยลดการชะล้างได้ถึง

75%

◇ พืชที่ปลูกควรมีระบบ

ปลูกชิด เช่น ถั่วลิสง

ถั่วเหลืองสลับกับข้าวไร่

ข้าวโพด ฯลฯ

V5 การปลูกพืชคลุมดิน (cover cropping)

- ◇ ปลูกพืชตระกูลหญ้าหรือพืชตระกูลถั่วคลุมดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ดินเลวที่ปลูกพืชเศรษฐกิจแล้วให้ผลไม่คุ้มค่า
- ◇ ใช้กับความลาดชันตั้งแต่ 0-35% และเหมาะสมอย่างยิ่งในการปลูกคลุมดินในสวนไม้ผลที่มีความลาดชันสูง >20%
- ◇ พืชที่ขึ้นคลุมดินจะช่วยป้องกันเม็ดฝนมิให้ตกกระทบผิวหน้าดิน ช่วยลดการชะล้างพังทลายของดิน เพิ่มอินทรีย์วัตถุในดิน ควบคุมวัชพืช ฯลฯ

ปลูกพืชคลุมดินในสวนปาล์ม

ปลูกพืชคลุมดินในสวนมะพร้าว

V6 การปลูกพืชปุ๋ยสด (green manure cropping)

- ◇ เป็นการปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อไถกลบคลุมเคล้ากับดิน สามารถใช้ร่วมกับการปลูกพืชระบบหมุนเวียน และระบบการปลูกพืชแซม
- ◇ ช่วยปรับปรุงบำรุงดิน ทำให้สมบัติทางกายภาพ ทางเคมีและชีวภาพของดินดีขึ้น ช่วยเพิ่มปริมาณธาตุอาหารในดินโดยเฉพาะอย่างยิ่งธาตุอาหารไนโตรเจน เมื่อปลูกพืชตระกูลถั่วเป็นพืชปุ๋ยสด

ถั่วพราง (*Canavalia ensiformis*)

ปอเทือง (*Crotalaria juncea*)

V7 การปลูกพืชตามแนวระดับ

- ◇ เป็นการปลูกพืชสลับให้เต็มพื้นที่ไปตามแนวระดับ
- ◇ เหมาะสมกับพื้นที่ที่มีความลาดชัน 2-12 %
- ◇ ป้องกันการชะล้างพังทลาย ทำให้ดินไม่ว่างเปล่า

V8 แถบหญ้าเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ (grass barrier for soil and water conservation)

- ◇ เป็นการปลูกหญ้าเป็นแถบตามแนวระดับบนพื้นที่ลาดชันระหว่างคูรับน้ำขอบเขา โดยพื้นที่ระหว่างแถบหญ้าใช้ปลูกพืชเศรษฐกิจสามารถใช้แทนคันดิน
- ◇ ช่วยลดการสูญเสียดินบนพื้นที่ลาดชัน และทำให้เกิดการปรับตัวเป็นชั้นบันไดดินตามธรรมชาติ รวมทั้งช่วยลดความยาวของความลาดชัน และเป็นการสะดวกสำหรับใช้เป็นทางเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกรวมทั้งการใช้เครื่องมือในการปฏิบัติงาน

V9 การปลูกหญ้าแฝกเพื่อรักษาคุ้รับน้ำขอบเขา (grass planting of hillside ditches)

◇ เป็นการปลูกหญ้าเพื่อรักษา
คุ้รับน้ำขอบเขาและชั้นบันไดดิน
หรือเชิงลาดด้านนอกชั้นบันได
เพื่อป้องกันไม่ให้คุ้รับน้ำขอบเขา
ถูกกัดเซาะ

◇ หญ้าจะช่วยดักตะกอนดินที่ไหลมากับน้ำ การใช้หญ้าเบอร์มิวด้า หญ้าบาเฮีย
และหญ้ารูซี่ เหมาะสมอย่างยิ่งในการปลูกในคุ้รับน้ำ และบนเชิงลาดด้านนอก
ช่วยป้องกันการชะล้างพังทลายได้ดี

V10 ไม้บังลม (windbreak)

◇ เป็นแถบต้นไม้หรือหญ้าสูง
ที่ปลูกเป็นระยะ โดยมีระยะห่าง
ของแถบพืชที่เหมาะสม เพื่อ
ป้องกันการสูญเสียดิน สูญเสียน้ำ
และผลเสียหายที่จะเกิดขึ้น
แก่พืชอันเนื่องมาจากแรงลม

◇ พืชที่ใช้เป็นไม้บังลมควรมีระบบรากลึก กิ่งเหนียวแน่น เช่น กระถินณรงค์
กระถินยักษ์ สน ไม้ไผ่ และมะขาม

V11 การคลุมดิน (mulching)

- ◇ เป็นการใช้วัสดุเพื่อคลุมดินในแปลงผัก ไม้ผล พืชไร่ เช่น เศษซากพืช ฟางข้าว ฯลฯ
- ◇ ช่วยลดปริมาณน้ำไหลบ่า ลดการสูญเสียดิน
- ◇ ควบคุมวัชพืช ควบคุมอุณหภูมิดิน
- ◇ เพิ่มอินทรีย์วัตถุในดิน ทำให้ดินสามารถเก็บความชื้นไว้ในดินได้ยาวนานขึ้น

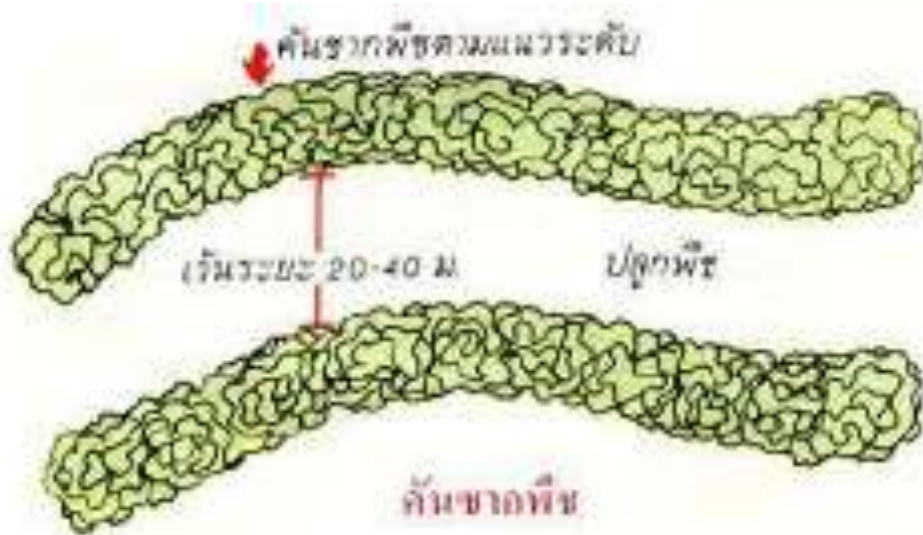

V11 คันซากพีช (contour trash line)

◇ เป็นการนำซากพีชที่เกิดจากการบุกเบิกพื้นที่ หรือส่วนที่เหลือหลังการเก็บเกี่ยวแล้ว นำมาวางสุมให้สูง 50 เซนติเมตร เป็นคันตามแนวระดับ เป็นระยะห่างกัน 20-40 เมตร หรือตามแนวคันดิน

◇ ควรดำเนินการในขณะที่บุกเบิกพื้นที่ใหม่ ไม่มีทุน ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะทำคันดินแบบอื่น ซึ่งในอนาคตสามารถเปลี่ยนคันซากพีชเป็นแนวคันดินได้

◇ ช่วยลดความเร็วของน้ำไหลบ่าและดักตะกอนดิน และเป็นการใช้เศษเหลือของพืชให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงบำรุงดิน

มาตรการวิธีกถ (mechanical measure)

(มาตรา 4 ในพระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551)

หมายถึง วิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยการก่อสร้างโครงสร้างทางวิศวกรรม โดยวิธีการไถพรวนตามแนวระดับ คันดินกั้นน้ำ ชั้บันไดดิน คูรับน้ำขอบเขา บ่อน้ำในไร่นา หรืออื่น ๆ

ในคู่มือคำอธิบายเรียงมาตราพระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551 พร้อม กฎกระทรวง (ร่าง) ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง

หมายความว่า... การปรับสภาพของพื้นที่เพื่อลดความยาวและความชัน
ของพื้นที่ เป็นการลดความสามารถในการเคลื่อนย้ายตะกอนดิน
โดยการสร้างสิ่งกีดขวางความลาดเทของพื้นที่และทิศทาง
การไหลของน้ำ เพื่อช่วยควบคุมน้ำไหลบ่าหน้าดิน
ลดและชะลอความเร็วของกระแสน้ำ วิธีการนี้ต้องใช้
เทคนิคความรู้ แรงงาน เครื่องมือและงบประมาณสูง
เป็นวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ค่อนข้างถาวร
และมีประสิทธิภาพสูง

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน และ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2555)

มาตรการวิธีกลแบบต่าง ๆ

M1

การยกร่องตามแนวระดับ

M2

การยกแปลงและขุดร่องไปตามแนวระดับ

M3

คันดิน (ฐานกว้าง/ ฐานแคบ)

M4

คันดินเบนน้ำ

M5

ชั้นบันไดดิน (ระดับ/เอียงเข้า/ลาดเอียงออก)

M6

ชั้นบันไดดินสำหรับไม้ผล

M7

คูรับน้ำรอบเขา

M8

ฐานปลูกไม้ผลเฉพาะต้น

M9

คันชะลอความเร็วของน้ำ

มาตรการวิธีกลแบบต่าง ๆ (ต่อ)

M10

ทางระบายน้ำ (สร้างด้วยวัสดุถาวร/ปลุกหญ้า)

M11

สิ่งก่อสร้างชะลอความเร็วของน้ำ

M12

บ่อดักตะกอน

M13

บ่อน้ำในไร่นา

M14

ทางลำเลียงในไร่นา

M1 การยกร่องตามแนวระดับ (ridging)

ความหมาย

เป็นการยกร่องปลูกพืช
ตามแนวระดับ โดยใช้ร่อนน้ำ
เป็นตัวแปรสันดิน

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

- ◇ ลดการชะล้างพังทลายของดิน
- ◇ เพิ่มการกักเก็บน้ำไว้สำหรับการปลูกพืช
- ◇ เหมาะกับพื้นที่ที่มีความลาดเทไม่เกิน 12 เปอร์เซ็นต์ ค่อนข้างแห้งแล้ง มีปริมาณน้ำฝนน้อย

M2 การยกแปลงและขุดร่องไปตามแนวระดับ (broad-ridging หรือ bedding)

ความหมาย เป็นการยกแปลงและขุดร่อง
ไปตามแนวระดับ ยกแปลงฐานกว้าง
และขุดร่องแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างแปลงปลูก
พืชไปตามแนวระดับ

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

- ◇ เพื่อปลูกพืชผักในพื้นที่ลุ่ม มีน้ำแช่ขัง และดินซาบซึมน้ำได้ช้า
- ◇ เหมาะสำหรับพื้นที่ค่อนข้างราบ ความลาดเทไม่เกิน 8%
- ◇ ถ้าต้องการระบายน้ำในร่องออกไป ความลาดเทร่องน้ำต้องไม่เกิน 0.5%
- ◇ ใช้ในพื้นที่ที่ดินอัดตัวแน่นและการซาบซึมน้ำช้า ไม่เหมาะสมสำหรับบริเวณที่เป็นดินร่วนพังทลายได้ง่าย

M3 คันดิน (terrace)

ความหมาย เป็นการสร้างคันดินขวางความลาดเทของพื้นที่ โดยพื้นที่จะถูกแบ่งออกเป็นช่วงๆ เพื่อเก็บกักน้ำไหลบ่าในแต่ละช่วง หรือเบนน้ำไหลบ่าออกไปจากพื้นที่

คันดินแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ คันดินฐานกว้างและคันดินฐานแคบ ซึ่งมีทั้งแบบระดับและแบบลดระดับ

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

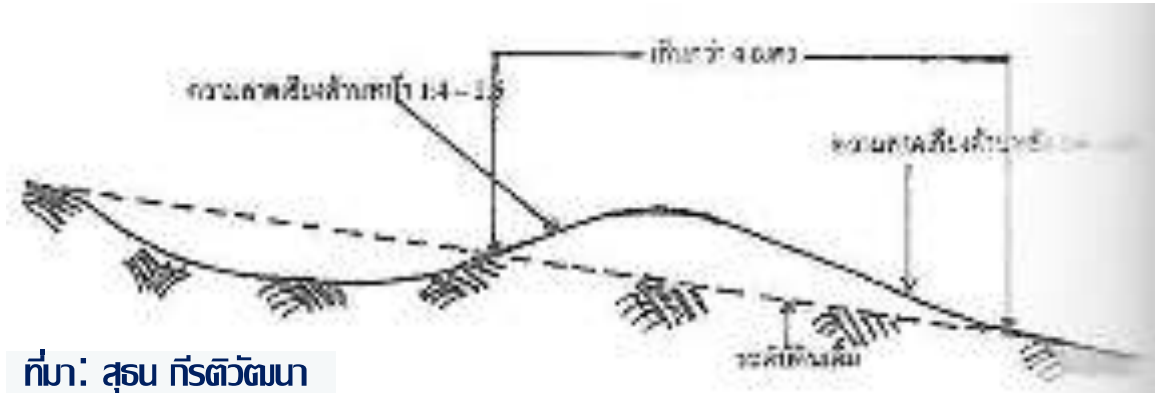
- ◇ ใช้กับพื้นที่ที่มีความลาดเท 2-12%
- ◇ คันดินระดับ ความยาวไม่จำกัดและใช้ในบริเวณที่มีฝนตกน้อย
- ◇ คันดินลดระดับ ความยาวไม่ควรเกิน 300-600 เมตร หากความยาวเกินกว่าที่กำหนดให้จัดทำทางระบายน้ำเป็นระยะเพื่อลดความยาวของคันดินให้อยู่ภายในพิสัย

M3-1 ค้นดินฐานกว้าง (broad based terrace)

ความหมาย

เป็นค้นดินที่มีลาดด้านหน้าและลาดด้านหลังน้อยเพื่อให้เครื่องจักรกลทำงานได้

ที่มา: สุรน ภัทรวิวัฒนา

◇ ความกว้างของค้นดิน ~ 4 เมตร ค้นดินแบบระดับใช้กับดินที่ซึมซับน้ำเร็ว แต่แบบลาดระดับใช้กับดินที่ซึมซับน้ำได้ช้ากว่า โดยลาดระดับตั้งแต่ 0.1-0.6%

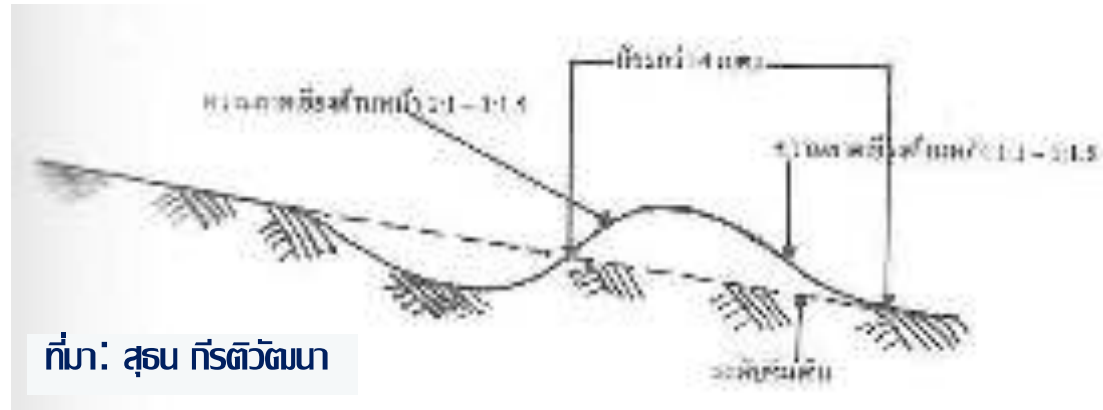
วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

- ◇ ลดความยาวของความลาดเทของพื้นที่ ควบคุมอัตราการชะล้าง
- ◇ ช่วยเพิ่มความชื้นในดิน ช่วยให้การทำเกษตรกรรมได้สะดวก
- ◇ ค้นดินฐานกว้างใช้สำหรับพื้นที่ที่มีความลาดเทไม่เกิน 8%
- ◇ ควรใช้กับพื้นที่ที่มีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย

M3-2 ค้นดินฐานแคบ (narrow based terrace)

ความหมาย เป็นค้นดินที่มีลาด
ด้านหน้าและลาดด้านหลังมาก
เครื่องจักรกลขึ้นทำงานยาก ความ
กว้างค้นดิน ~ 1-2 เมตร มีทั้งแบบ
ระดับและลดระดับ

วัตถุประสงค์/การนำไปใช้

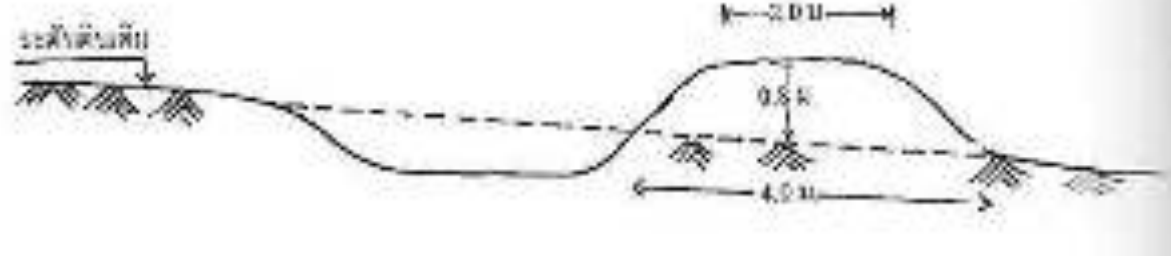
- ◇ ลดความยาวความลาดเทของพื้นที่
- ◇ ควบคุมการชะล้างพังทลายของดิน
- ◇ ใช้ในพื้นที่ที่ลาดเท 2-12%

M4 คั่นดินเบนน้ำ (diversion terrace)

ความหมาย เป็นคั่นดินขนาด

ใหญ่ที่สร้างขึ้นขวางความลาดเทของพื้นที่ โดยลดระดับเพื่อเบนน้ำที่ไหลบ่าลงมาจากพื้นที่ด้านบนไปยังทางระบายน้ำ

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน (2541)

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

- ◇ เบนน้ำส่วนใหญ่ที่คั่นดินธรรมดาไม่สามารถควบคุมได้ออกจากพื้นที่ไปยังร่องน้ำหรือทางน้ำธรรมชาติ
- ◇ ป้องกันพื้นที่เพาะปลูกที่อยู่ต่ำลงมาจากการไหลบ่าของน้ำจากพื้นที่ด้านบน
- ◇ ป้องกันการกัดเซาะของดิน เป็นคั่นดินขนาดใหญ่ที่ก่อสร้างตอนบนสุดของพื้นที่

M5 ชั้นบันไดดิน (bench terrace)

ความหมาย

เป็นการปรับพื้นที่เป็นขั้นๆ ต่อเนื่องกัน คล้ายชั้นบันได

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

- ◇ ลดความยาว ลดระดับของความลาดเท
- ◇ ลดการไหลบ่าของน้ำ
- ◇ ควบคุมการชะล้างพังทลายของดิน
- ◇ ช่วยให้ไถพรวนได้สะดวก เหมาะสมกับพื้นที่ดินลึก
- ◇ เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเกษตร

ชั้นบันไดดิน 3 แบบ คือ

1.8.1) ชั้นบันไดดินแบบระดับ (level type)

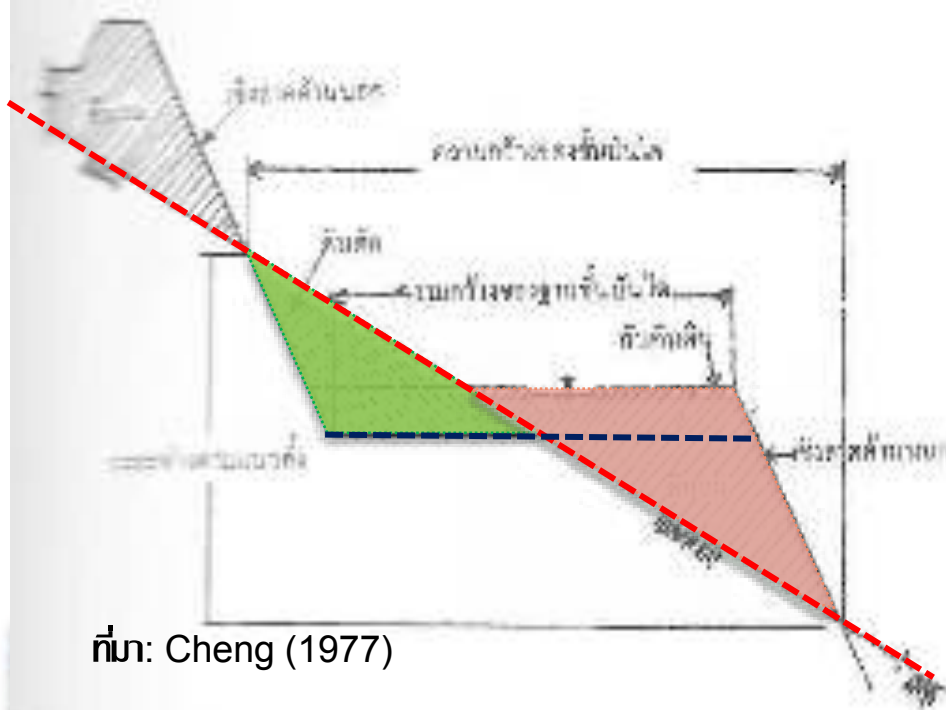
1.8.2) ชั้นบันไดดินแบบเอียงเข้า (backward or inward type)

1.8.3) ชั้นบันไดดินแบบลาดเอียงออก (forward or outward type)

M5-1 ชั้นบันไดดินแบบระดับ (level type)

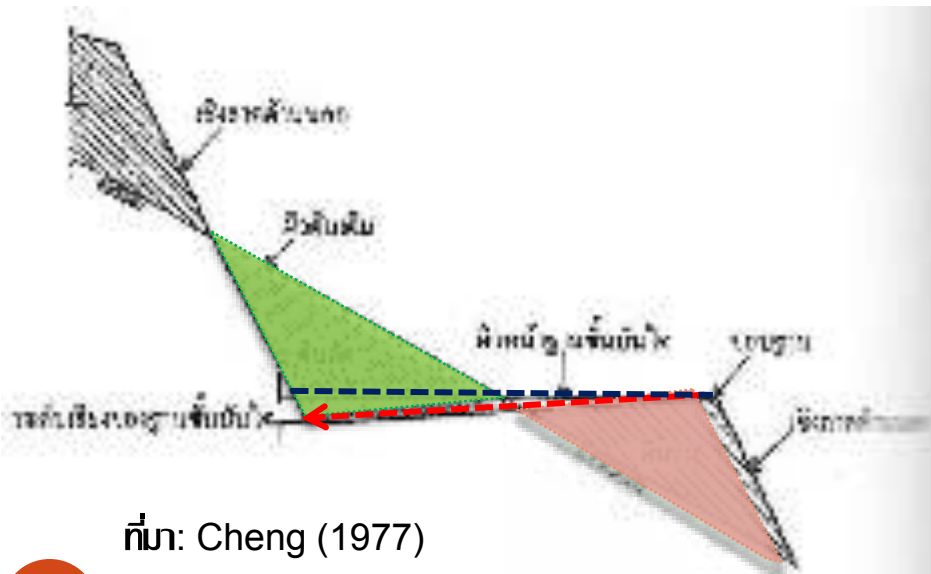
- ✿ เหมาะกับพื้นที่ที่มีฝนตกปานกลาง
- ✿ คันดินกว้าง ~ 4 เมตร
- * คันดินระดับ ใช้กับดินที่ซึมน้ำเร็ว
- * คันดินลดระดับ ใช้กับดินที่ซึมน้ำช้ากว่า โดยลดระดับ 0.1-0.6%

M5-2 ขั้นบันไดดินแบบเอียงเข้า (backward or inward bench terrace)

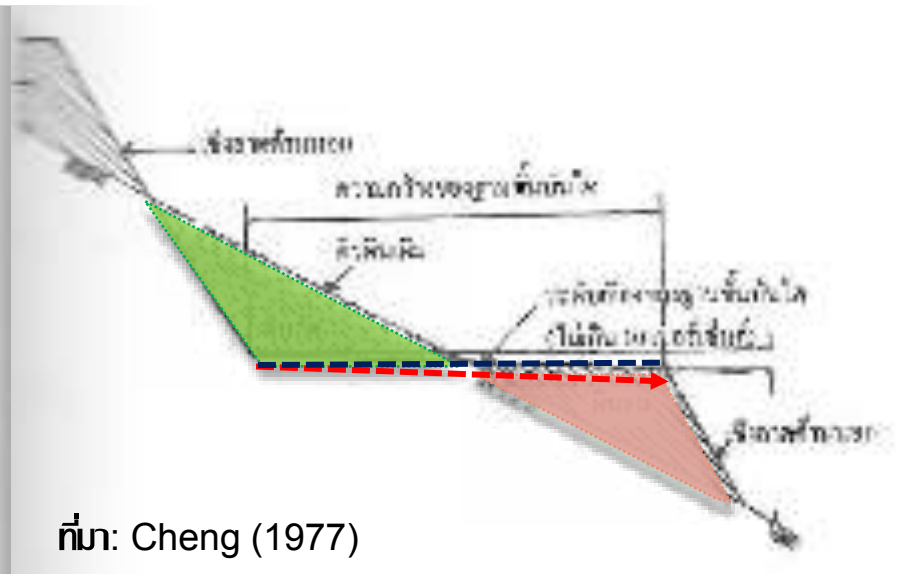
- ❁ ผิวหน้าฐานขั้นบันไดจะเอียงเข้าหาเชิงลาดเล็กน้อยเพื่อให้น้ำไหลมารวมกันที่ผนังด้านใน
- ❁ ดินลึกปานกลาง (0.5-1.0 ม.) และมีอัตราการซาบซึมน้ำปานกลางถึงต่ำ
- ❁ เหมาะกับบริเวณที่ฝนตกชุก >650 มม./ปี หรือ 38.1 มม./ชม.

ที่มา: Cheng (1977)

M5-3 ขั้นบันไดดินแบบลาดเอียงออก (forward or outward bench terrace)

- ❁ ผิวหน้าฐานขั้นบันไดเอียงออกจากเชิงลาดเล็กน้อยเพื่อให้น้ำส่วนเกินระบายออก
- ❁ ควรใช้กับพื้นที่ลาดชันปานกลาง ดินลึกถึงลึกมาก (1.0-1.5 ถึง >1.5 เมตร)
- ❁ เหมาะกับบริเวณที่ฝนตก <650 มม./ปี หรือ 6.35-38.1 มม./ชม.

ที่มา: Cheng (1977)

❁ ชั้นบันไดดินแบบไม่ต่อเนื่อง วิธีทำคล้ายชั้นบันไดดินตามธรรมชาติ โดยทำชั้นบันได 1 ชั้น เว้นพื้นที่ไว้ 2-3 ชั้น แล้วจึงทำชั้นบันไดอีกชั้นหนึ่งสลับกันไป พื้นที่ที่เว้นไว้ควรปลูกพืชตามแนวระดับ

M6 ชั้นบันไดดินสำหรับไม้ผล (orchard bench terrace)

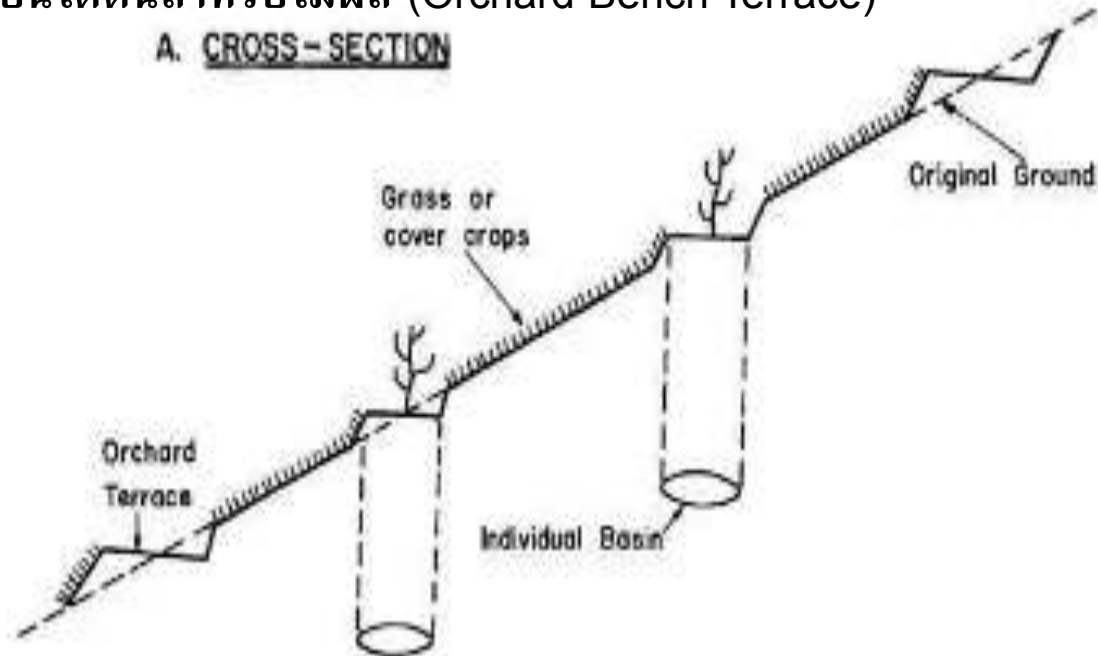
ความหมาย

เป็นการปรับพื้นที่เป็นชั้นบันได
แบบแคบ ๆ เพื่อปลูกไม้ผล กว้าง
ประมาณ 2 เมตร ไปตามแถวไม้ผล

ชั้นบันไดดินสำหรับไม้ผล (Orchard Bench Terrace)

A. CROSS-SECTION

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้ปลูกไม้ผล

- ◇ เพื่อลดความยาวของความลาดชันของพื้นที่ออกเป็นช่วง ๆ
- ◇ เหมาะสำหรับพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง

M7 คูรับน้ำรอบเขา (hillside ditches)

ความหมาย เป็นการสร้าง **คันคูรับน้ำรอบเขาตามแนวระดับหรือลดระดับ** เป็นรูป หรือ ระยะห่างคันคูขึ้นกับสภาพภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อม โดยตัดพื้นที่ลาดเทออก แล้วนำดินไปถมพื้นที่ตอนล่าง เพื่อทำคูรับน้ำจากพื้นที่ลาดเทตอนบน

วัตถุประสงค์

- ◇ เพื่อลดความยาวหรือลดระดับความลาดชัน เพื่อช่วยลด
  - * อัตราเร็วของน้ำไหลบ่า
  - * ลดปริมาณน้ำไหลบ่า
  - * กักเก็บน้ำไว้ในพื้นที่หรือระบายน้ำออกไปในทิศทางที่ต้องการ

การนำไปใช้

- ◇ คุร์บนำรอบเขาเหมาะกับพื้นที่ที่มีความลาดเท <40% แต่ถ้าใช้ร่วมกับชั้นบันไดดินแบบลาดเอียงออกหรือแถบหญ้าก็ใช้กับพื้นที่ลาดเท >40%
- ◇ คุร์บนำรอบเขาสามารถใช้ในพื้นที่ที่ความลาดเทได้ถึง 55% ในกรณีที่ปลูกหญ้าระหว่างคุร์บนำ อาทิ หญ้ารูซี่ (*Brachiaria ruziziensis*) หญ้าบาเฮีย (*Paspalum notatum*) หญ้าคอสตอลเบอร์มิวด้า (*Cynodon dactylon*) และหญ้าเจ้าชู้ (*Chrysopogon aciculatus* Trin.)
- ◇ คุร์บนำรอบเขาสามารถขยายฐานได้กว้างขึ้นในพื้นที่ที่ที่มีความลาดเทน้อย ส่วนพื้นที่ที่ที่มีความลาดชันสูงกว่าควรใช้คุร์บนำรอบเขาฐานแคบ
- ◇ ควรบำรุงรักษาคุร์บนำรอบเขาโดยการปลูกหญ้าบริเวณคุร์บนำขอบเขาทั้งบนเชิงลาดด้านนอก เชิงลาดด้านใน และบนคุร์บนำ

M8 ฐานปลูกไม้ผลเฉพาะต้น (individual basin)

ความหมาย

เป็นการปรับพื้นที่เป็นฐานขนาดเล็กสำหรับปลูกไม้ผลแต่ละต้น เส้นผ่าศูนย์กลางฐานปลูกไม้ผลเฉพาะต้นขึ้นกับขนาดทรงพุ่มไม้ผลที่ปลูก **ฐานปลูกมี 2 แบบ คือ ฐานรูป** **และฐานรูป**

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

- ◇ ป้องกันการชะล้างพังทลายของดินและเก็บกักน้ำ ใช้กับพื้นที่ที่มีความเตี้ยถึงสูง
- ◇ ใช้ร่วมกับคูรับน้ำรอบเขาและดินมีการซึมน้ำเร็ว
- ◇ ลงทุนต่ำ สามารถใช้แรงงานคนขุดได้
- ◇ ใช้กับพื้นที่ที่เป็นสวนผลไม้เก่าที่ปลูกพืชโดยไม่ได้วางระดับ

M9 คันชะลอความเร็วของน้ำ (check dam)

ความหมาย

สิ่งก่อสร้างที่สร้างขวางเป็นช่วง ๆ ในร่องน้ำที่มีการกัดเซาะ ใช้เศษไม้ เศษพืช หิน ดิน คอนกรีต หรือเป็นสิ่งก่อสร้างที่ปูด้วยหญ้า

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

- ◇ ใช้กับพื้นที่ที่มีการชะล้างพังทลายแบบร่องลึก หรือในทางระบายน้ำ เพื่อช่วยลดปัญหาการกัดเซาะ
- ◇ ช่วยชะลอความเร็วของน้ำ ทำให้เกิดการตกตะกอนทับถมในร่องน้ำจนร่องน้ำตื้นเขิน ช่วยให้พืชในร่องน้ำที่เพิ่งงอกใหม่ไม่ถูกน้ำพัดพาไป สามารถเจริญเติบโตขึ้นปกคลุมร่องน้ำได้เร็วขึ้น

คันชะลอความเร็วของน้ำที่สร้างด้วยคอนกรีต หิน และไม้ไผ่

M10 ทางระบายน้ำ (waterways)

ความหมาย

สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อรับน้ำจากพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งถูกเบนมาเพื่อให้ไหลไปยังแหล่งที่ต้องการ เช่น อ่างเก็บน้ำ ท่อระบายน้ำ หรือแหล่งธรรมชาติ สำหรับพื้นที่ที่มีความลาดชันต่ำอาจปลูกหญ้าคลุมดินเพื่อชะลอความเร็วของน้ำและรักษาทางระบายน้ำ

ทางระบายน้ำ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

M10-1 ทางระบายน้ำที่สร้างด้วยวัสดุถาวร (mechanical waterways)

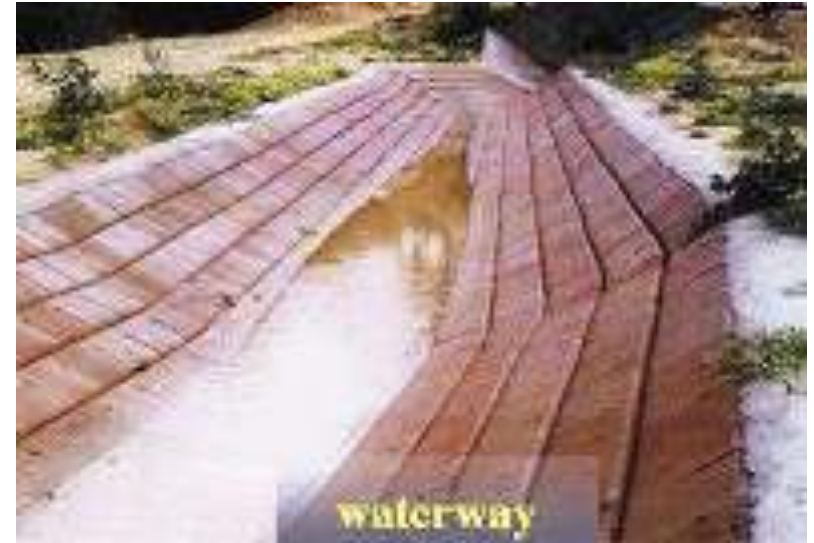
M10-2 ทางระบายน้ำที่ปลูกหญ้า (grass waterways)

M10-1 ทางระบายน้ำที่สร้างด้วยวัสดุถาวร (mechanical waterways)

ทางระบายน้ำที่สร้างด้วยอิฐ (brick ditches)

- ◇ เหมาะกับพื้นที่ลาดเทสูง
- ◇ ใช้ป้องกันการพังทลายของทางระบายน้ำ
- ◇ เหมาะกับพื้นที่ลาดเทไม่สม่ำเสมอ
- ◇ หากสร้างแบบกันกว้างและตื้นก็อาจใช้เป็นทางข้ามได้

ทางระบายน้ำที่สร้างด้วยหิน (stone ditches)

- ◇ เหมาะสำหรับระบายน้ำในไร่นา ข้างถนน หรือที่อื่น

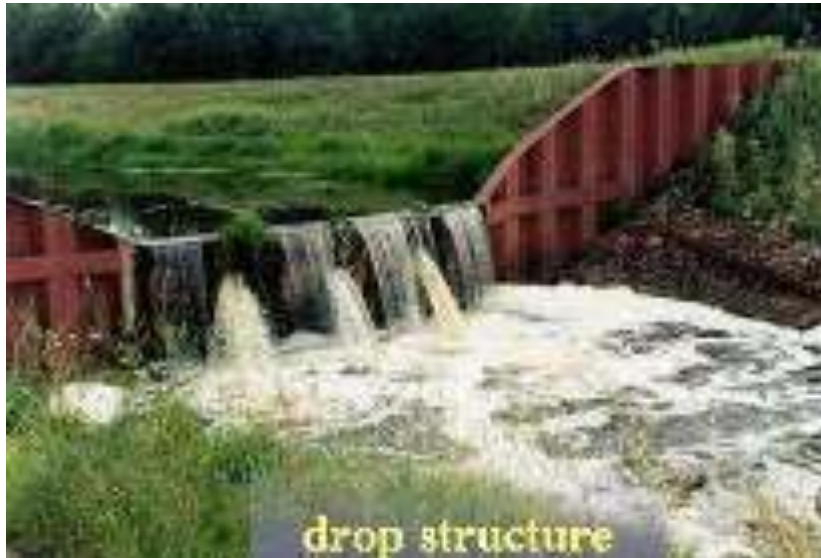
M10-2 ทางระบายน้ำที่ปลูกหญ้า (grass waterways)

- ◇ เป็นทางระบายน้ำที่มีการปลูกหญ้าปกคลุม
- ◇ ช่วยรับน้ำจากพื้นที่ด้านบนและเบนออกไป เช่น รับน้ำจากคันดิน
- ◇ เหมาะสำหรับพื้นที่ที่มีความลาดเทต่ำ
- ◇ ทางระบายไม่ควรยาวเกิน 30 เมตร ถ้าความยาวเกินควรมีอาคารลดระดับเป็นช่วง ๆ
- ◇ ไม่ควรใช้ทางระบายน้ำจนกว่าจะมีพืชขึ้นปกคลุม

M11 สิ่งก่อสร้างชะลอความเร็วของน้ำในทางระบาย (drop structure)

ความหมาย สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเป็นช่วง ๆ ในทางระบายน้ำที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ หรือปรับปรุงจากร่องน้ำธรรมชาติ สามารถใช้วัสดุราคาถูกลงที่หาได้ง่ายในพื้นที่ เช่น หิน กระสอบปุ๋ยบรรจุทรายผสมซีเมนต์ หรืออิฐบล็อก

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

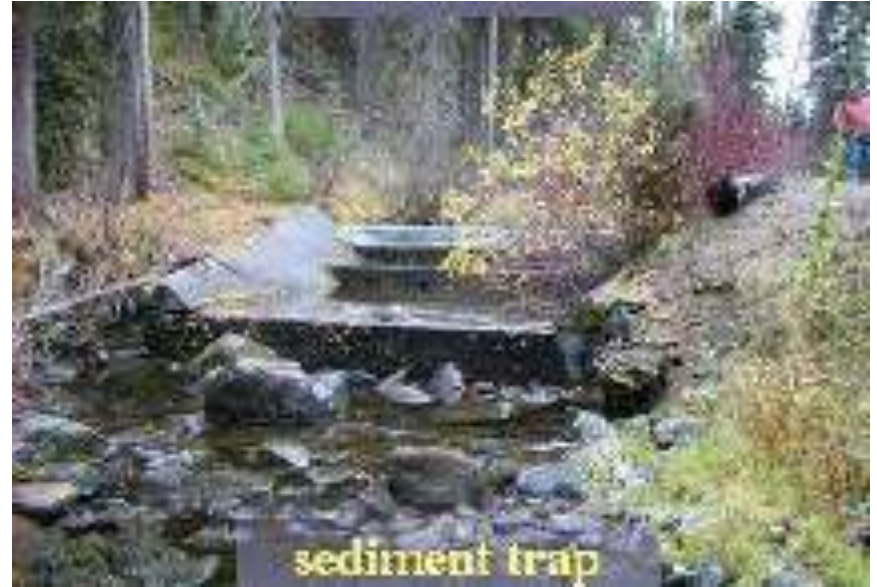
- ◇ ชะลอความเร็วของน้ำไม่ให้กัดเซาะจนเกิดการชะล้างแบบร่องลึกในทางระบายน้ำ
- ◇ ใช้กับทางระบายน้ำที่มีความลาดชันและมีความยาวมาก และกระแสน้ำไหลแรง

M12 บ่อดักตะกอน (sediment trap หรือ sand trap)

ความหมาย

บ่อดักตะกอนเป็นบ่อขนาดเล็กที่สร้างขึ้นเพื่อดักตะกอนที่ไหลมาตามทางระบายน้ำก่อนลงสู่บ่อน้ำประจำไร่นา

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

- ◇ ช่วยดักตะกอนที่ไหลมาตามน้ำไม่ให้ไหลลงไปที่บ่อประจำไร่นา ทำให้อายุการใช้งานของบ่อน้ำยาวนานขึ้น และช่วยรักษาคุณภาพน้ำ
- ◇ ควรสร้างเหนือพื้นที่อ่างเก็บน้ำก่อนที่น้ำจะพัดพาตะกอนดินไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำ ซึ่งทำให้อ่างเก็บน้ำตื้นเขินอย่างรวดเร็ว

บ่อดักตะกอนดิน

M13 บ่อน้ำในไร่นา (farm pond)

ความหมาย เป็นพื้นที่ที่สร้างขึ้นโดยการขุดหรือทำคันดินล้อมรอบสำหรับเก็บกักน้ำไว้ใช้ในพื้นที่เกษตร หรือถมดินขวางกั้นทางเดินน้ำ ร่องน้ำ

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

- ◇ เพื่อรับน้ำจากคันดินเบนน้ำลงมากักเก็บไว้ใช้ในพื้นที่การเกษตรในช่วงฝนทิ้งช่วงหรือฤดูแล้ง และยังใช้เพื่อการอุปโภค บริโภคและเลี้ยงสัตว์
- ◇ ใช้สำหรับพื้นที่ลุ่มที่มีน้ำขังโดยขุดดินตรงจุดต่ำสุดเพื่อกักเก็บน้ำ สำหรับกรณีที่มีคลองหรือลำธารอยู่ข้างเคียงพื้นที่ก็ใช้วิธีสูบน้ำหรือระบายน้ำมากักเก็บไว้ในบ่อน้ำที่สร้างขึ้น
- ◇ ถ้าในบริเวณพื้นที่มีน้ำหรือตาน้ำที่ไหลมาจากน้ำพุที่เป็นน้ำสะอาดก็สามารถขุดบ่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้ รวมทั้งพื้นที่ที่มีน้ำไหลมากก็ทำคันกั้นปิดน้ำกักเก็บไว้

บ่อน้ำประจำไร่นา

M14 ทางลำเลียงในไร่นา (farm road)

ความหมาย

เป็นทางลำเลียงที่สร้างโดยการทำคันดินให้มีขนาดใหญ่เพื่อใช้เป็นถนน เพื่อเพิ่มความสะดวกในการขนส่งผลิตผลจากพื้นที่เกษตรสู่ตลาด

ทางลำเลียงในไร่นา

วัตถุประสงค์และการนำไปใช้

- ◇ ใช้เป็นถนนให้เครื่องจักรกลเข้าทำงานในพื้นที่เพาะปลูก
- ◇ เหมาะกับพื้นที่ลาดเท 2-12 %

- โครงสร้างมาตรฐานระบบอนุรักษ์ดินและน้ำของกรมพัฒนาที่ดิน

1) ค้นดิน 6 แบบ

2) การปรับปรุงแปลงนา 3 ลักษณะ

3) รูปแบบอนุรักษ์ดินและน้ำโดยใช้หญ้าแฝก

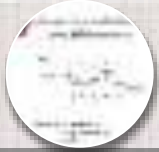

4) โครงสร้างอื่นในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ

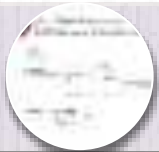

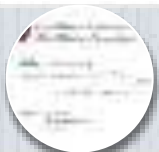
1) คั้นดิน 6 แบบ

คั้นดินแบบที่ 1: คั้นดินเบนน้ำ (diversion terrace)

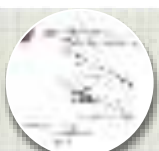
คั้นดินแบบที่ 2: คั้นดินเก็บกักน้ำ (absorption bank)

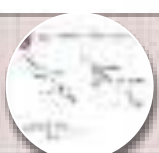
คั้นดินแบบที่ 3: คั้นดินฐานกว้าง (broad based terrace)

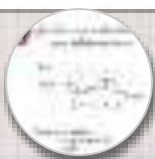
คั้นดินแบบที่ 4: คั้นดินฐานแคบ (narrow based terrace)

คั้นดินแบบที่ 5: คั้นคูรับน้ำรอบเขา (hillside ditch)

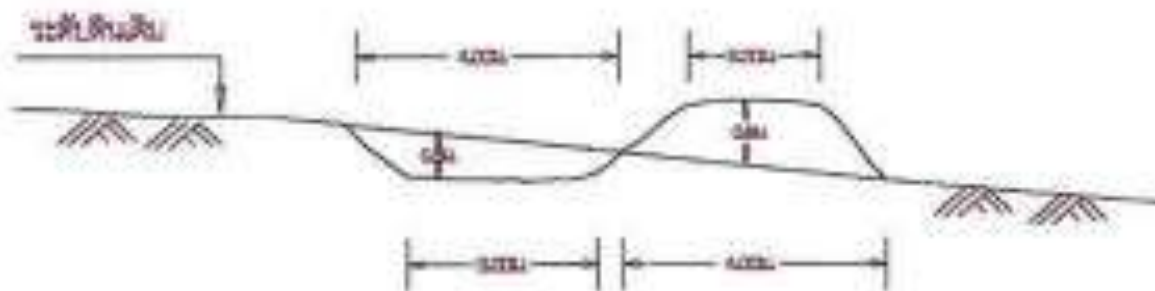
คั้นดินแบบที่ 6: คั้นคูรับน้ำรอบเขา (hillside ditch)
ใช้กับความลาดเทมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์

คันดินแบบที่ 1: คันดินเบนน้ำ (diversion terrace)

แบบที่ 1 เป็นคันดินเบนน้ำ(Diversion) เพื่อป้องกันน้ำไหลบ่าลงมาสู่พื้นที่เกษตรกรรม ใช้กับพื้นที่ที่มีความลาดเทไม่เกิน 15 %

$$\begin{aligned}
 \text{ปริมาณดินขุด - ดินถม} &= \frac{1}{2} \times (\text{ผลบวกด้านคู่ขนาน}) \times \text{สูง} \\
 &= \frac{1}{2} \times (4.00 + 2.00) \times 0.80 \times 1000 \text{ ม.} \\
 &= 2,400 \text{ ลูกบาศก์เมตร}
 \end{aligned}$$

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

- ◆ คูเบนน้ำกว้าง 4.0 เมตร
- ◆ คันดินฐานกว้าง 2.0 เมตร สูง 0.8 เมตร และมีปริมาตรดินขุด-ถม 2,400 ลูกบาศก์เมตรต่อกิโลเมตร

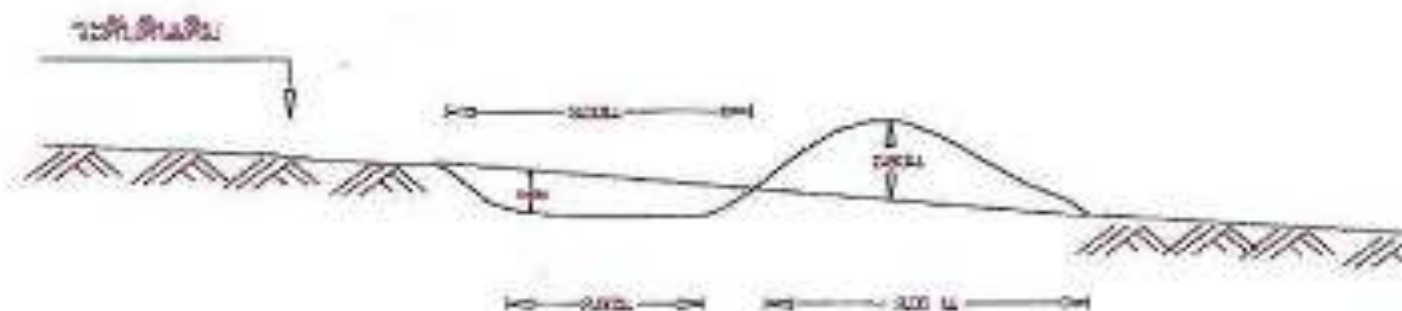

คันดินแบบที่ 2: คันดินเก็บกักน้ำ (absorption bank)

แบบที่ 2 เป็นคันดินเก็บกักน้ำ (Absorption Bank)

ใช้กับพื้นที่ ที่เป็นดินร่วนปนทราย ที่มีความลาดชันประมาณ 3-5%

ปริมาณดินขุด

$$= \frac{1}{2} \times 3.0 \times 0.8$$

$$= \frac{1}{2} \times 3.0 \times 0.8 \times 1000 \text{ m}^3 / \text{km}$$

$$= 1,200 \text{ m}^3 / \text{km}$$

- ◆ คูเก็บกักน้ำกว้าง 3.0 เมตร
- ◆ คันดินฐานกว้าง 3.0 เมตร ทำเป็นเนินสูง 0.8 เมตร และมีปริมาตรดินขุด-ถม 1,200 ลูกบาศก์เมตรต่อกิโลเมตร

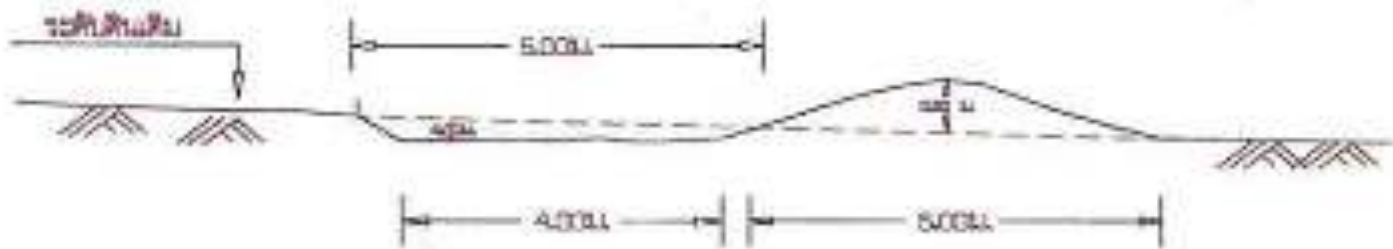

คันดินแบบที่ 3: คันดินฐานกว้าง (broad based terrace)

แบบที่ ๑ เว้นคันดินแบบฐานกว้าง (Broad-based Terrace)

ใช้กับพื้นที่ ที่เป็นดินร่วนปนทราย ที่มีความลาดชันไม่เกิน ๘%

ปริมาณดิน

$$= \frac{1}{2} \times ฐาน \times สูง$$

$$= \frac{1}{2} \times 5.00 \times 0.60 \times 1000 \text{ m}^3/\text{ไร่}$$

$$= 1,500 \text{ m}^3/\text{ไร่}$$

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

- ◆ คูรับน้ำกว้าง 5.0 เมตร
- ◆ คันดินฐานกว้าง 5.0 เมตร สูง 0.6 เมตร และมีปริมาตรดินขุด-ถม 1,500 ลูกบาศก์เมตรต่อกิโลเมตร

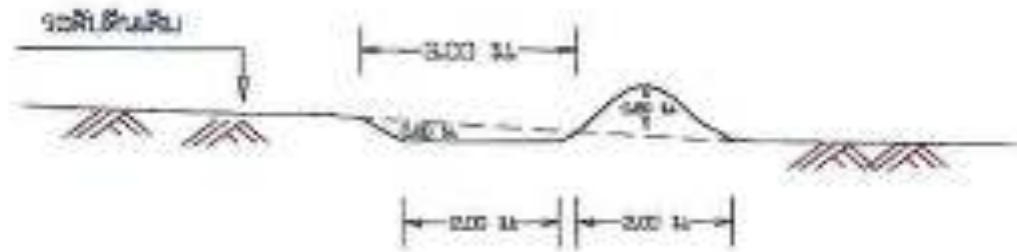

คันดินแบบที่ 4: คันดินฐานแคบ (narrow based terrace)

แบบที่ 4 เป็นคันดินแบบฐานแคบ (Narrow-based-Terrace)
ใช้กับพื้นที่ ที่เป็นดินร่วนปนทราย ที่มีความลาดเทประมาณ 8-15%

$$\begin{aligned}
 \text{ปริมาตรดินขุด-ถม} &= \frac{1}{2} \times 2.00 \times 0.65 \times 600 \text{ ม}^3/\text{กม} \\
 &= \frac{1}{2} \times 2.00 \times 0.65 \times 600 \text{ ม}^3/\text{กม} \\
 &= 390 \text{ ม}^3/\text{กม}
 \end{aligned}$$

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

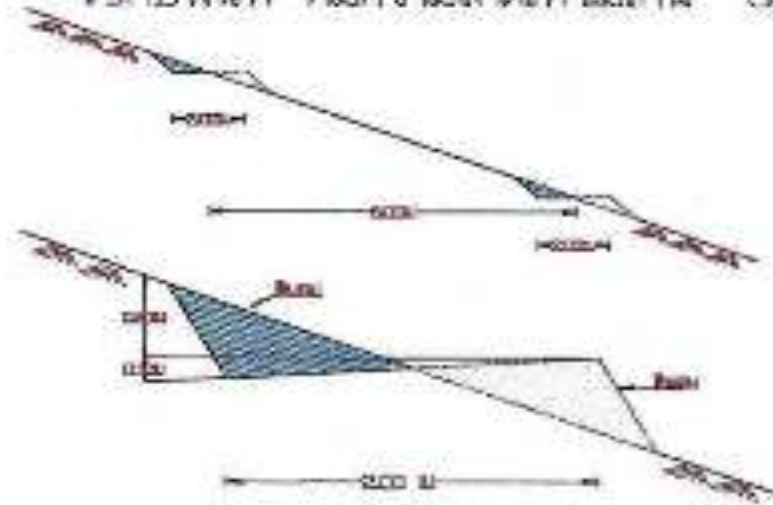
- ◆ คูรับน้ำกว้าง 3.0 เมตร
- ◆ คันดินฐานกว้าง 2.0 เมตร ทำเป็นเนินสูง 0.65 เมตร และมีปริมาตรดินขุด-ถม 600 ลูกบาศก์เมตรต่อกิโลเมตร

คันดินแบบที่ 5: คันคูรับน้ำรอบเขา (hillside ditch)

แบบที่ 5 คันคูรับน้ำรอบเขา (Hillside-ditch)
ใช้กับพื้นที่ที่มีความลาดเทไม่เกิน 35%

$$\begin{aligned} \text{ปริมาณดินขุด-ถม} &= \frac{1}{2} \times \text{ฐาน} \times \text{สูง} \\ &= \frac{1}{2} \times 1 \times 200 \times 0.6 \text{ ม}^3 / \text{กม} \\ &= 300 \text{ ม}^3 / \text{กม} \end{aligned}$$

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

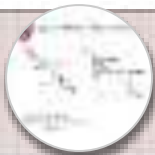
- ◆ ลดความยาวของความลาดเทให้แบ่งเป็นช่วง ๆ ลดอัตราความเร็วของน้ำไหลบ่า กักเก็บน้ำไว้ในพื้นที่ และช่วยระบายน้ำลงสู่ทางระบายน้ำ
- ◆ ฐานคูรับน้ำกว้าง 2.0 เมตร สูง 0.6 เมตร มีปริมาตรดินขุด-ถม 300 ลบ.ม./กม.

คันดินแบบ 5: คันคูรับน้ำรอบเขา (hillside ditch)

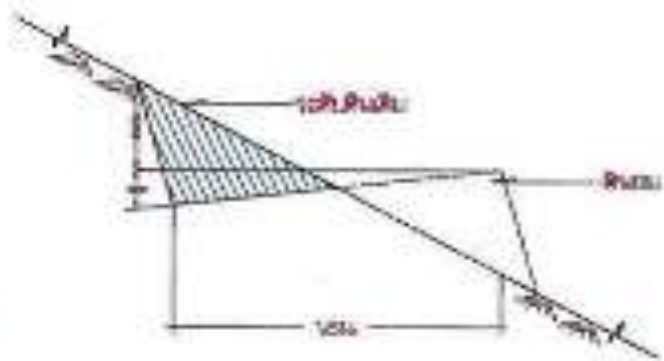
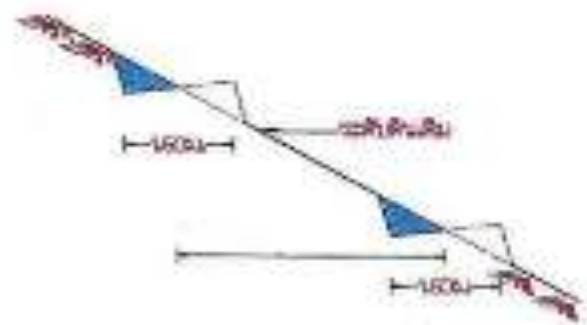
แปลงของเกษตรกรในพื้นที่เขต 8

คันดินแบบที่ 6: คันคูรับน้ำรอบเขา (hillside ditch) ใช้กับความลาดเทมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์

แบบที่ ๖ คันคูรับน้ำรอบเขา ใช้กับความลาดเทมากกว่า 35%

$$\begin{aligned} \text{สูตร } \text{พื้นที่} \Delta &= \frac{1}{2} \times \text{ฐาน} \times \text{สูง} \\ \text{ปริมาตรดินขุด-ถม} &= \frac{1}{2} \times (1.75 + 0.543) \times 100 \text{ ม}^2/\text{กม} \\ &= 200 \text{ ม}^2/\text{กม} \end{aligned}$$

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

- ◆ ฐานของคูรับน้ำจะแคบกว่าคันดินแบบที่ 5 โดยฐานคันดินกว้าง 1.5 เมตร สูง 0.543 เมตร มีปริมาตรดินขุด-ถม 200 ลูกบาศก์เมตรต่อกิโลเมตร

มาตรการวิธีกล :

คันดินแบบที่ 6 คันคูรับน้ำรอบเขา (hillside ditch)

มาตรการวิธีกล :

คันดินแบบที่ 6 คันคูรับน้ำรอบเขา (hillside ditch)

แปลงของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดน่าน

2) การปรับเปลี่ยน 3 ลักษณะ

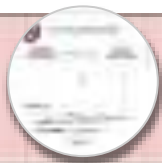
ปรับเปลี่ยนน้ำลักษณะที่ 1

ปรับเปลี่ยนน้ำลักษณะที่ 2

ปรับเปลี่ยนน้ำลักษณะที่ 3

ปรับปรุงแปลงนาลักษณะที่ 1

การปรับปรุงแปลงนาลักษณะที่ 1

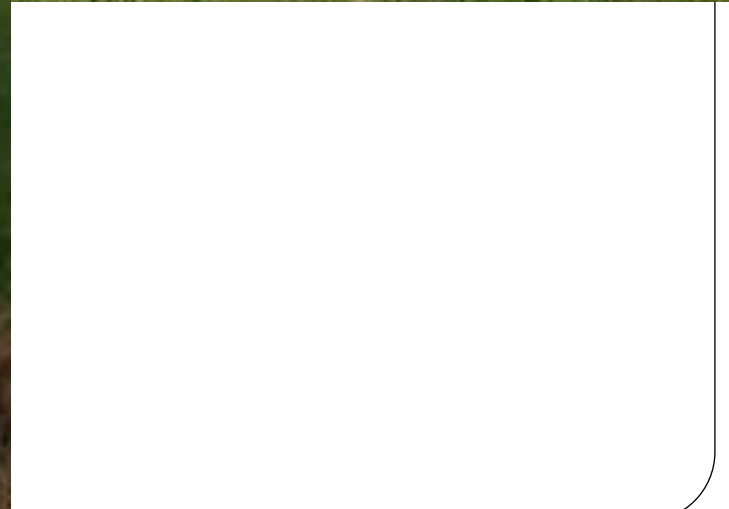
ดินที่สร้างคันใหม่

การคำนวณหาปริมาณดินขุดในกรณีที่มีขนาดของคันดินสูง ๐.๕๐ ม.
ฐานคันดินบนกว้าง ๑.๕๐ ม. ฐานคันดินบนกว้าง ๒.๐๐ ม.
การคำนวณ ปริมาณดิน = $\frac{1}{2} \times (1.50 + 2.00) \times 0.50$
= 0.875 ลูกบาศก์ / ม.
= 875 ลูกบาศก์ / กม.

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน

- ◆ เน้นปลูกข้าวแบบเดิม แต่กำหนดให้มีการปรับโครงสร้างให้มีคันดินเพิ่มขึ้น โดยการลบคันนาเดิมซึ่งมีขนาดเล็กและเป็นผิวนาแปลงเล็กแปลงน้อย
- ◆ แล้วสร้างคันนาขึ้นใหม่ โดยมีความกว้างและสูงกว่าเดิม เป็นคันดินที่สร้างขึ้นโดยให้ระดับของดินอยู่ในระดับเดียวกัน
- ◆ บนคันนาสามารถปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ฯลฯ

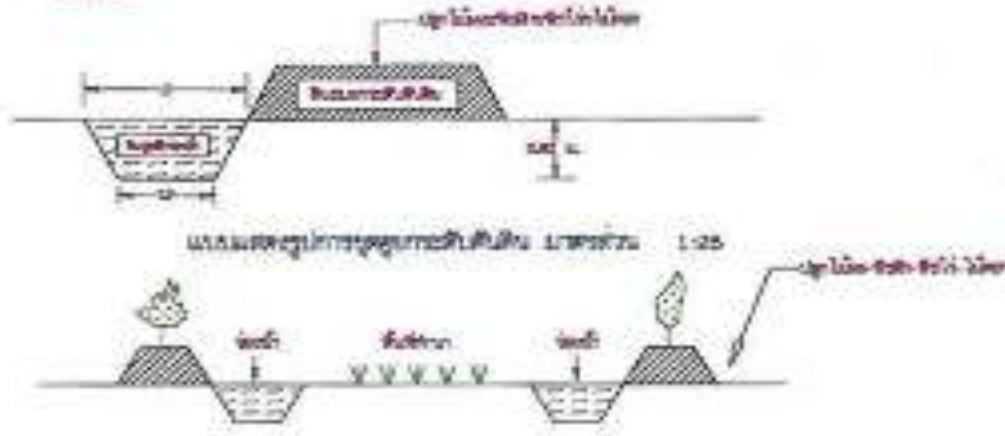

ปรับปรุงแปลงนาลักษณะที่ 2

การปรับปรุงแปลงนาลักษณะที่ 2 (ขุดคูและยกกระดี่ขึ้นดินเพื่อปลูกพืช)

การคำนวณหาปริมาณดินขุด เพื่อเป็นแบบโครงการขุดคูปลูก 0.80 ม.
 ฐานล่างคูกว้าง 2.00 ม. ฐานบนคูกว้าง 1.25 ม.
 การคำนวณ ปริมาณดิน = $\frac{1}{2} \times (1.25 + 2.00) \times 0.80$
 = 1.28 ลบ.ม. / 1 ล.
 = 12.80 ลบ.ม. / 10 ล.

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน

- ◆ **เน้นปลูกข้าว**
ร่วมกับไม้ผลชนิดอื่น
โดยขุดดินมาทำเป็นคู
แล้วเอาดินนั้นขึ้นมาถม
เป็นคันดิน
- ◆ ร่องน้ำที่ขุดสามารถ
เก็บกักน้ำ ระบายน้ำและ
ส่งน้ำในแปลงปลูกพืช
- ◆ บนคันดินสามารถปลูก
พืชเศรษฐกิจชนิดต่าง ๆ
เพื่อเป็นทางเลือกให้กับ
เกษตรกร

หมายเหตุ: ลักษณะความลึกและความกว้างของคูที่จะขุดดินขึ้นมาถมเป็นคัน
จะผันแปรไปตาม**ลักษณะดิน**

ปรับปรุงแปลงนาลักษณะที่ 3

❁ เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากนาข้าวเพื่อปลูกไม้ผล/ไม้ยืนต้น

การปรับปรุงแปลงนาลักษณะที่ 3
(จุดและยกกระดี่บคันดินเพื่อปลูกพืช)

แบบแสดงรูปเดิม

แบบแสดงรูปดีการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การคำนวณหาปริมาณดินสูงเพื่อเป็นแบบที่มีการขุดลึก 1 ม.
ฐานกว้างหัว 100 ม. ฐานนกหัว 2 ม. = $\frac{1}{2} \times (1.50 + 2.00) \times 100$
= 175 ลบ.ม. / ไร่
= 1700 ลบ.ม. / ไร่

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน

◆ ขุดดินให้เป็นคูน้ำ ทั้งสองด้าน แล้วนำดินนั้น มาถมเป็นคันดิน เพื่อเก็บกักน้ำ ระบายน้ำ ในพื้นที่ราบ ที่ราบลุ่ม

◆ ปลูกพืชบนคันดิน เช่น ไม้ผล ไม้ยืนต้น แบบแถวเดี่ยว

◆ ขนาดของร่องปลูก ผันแปรตามลักษณะดิน

◆ การปรับปรุงแปลงนาลักษณะนี้สามารถออกแบบต่อเนื่องทำเป็นแปลงใหญ่ ๆ

3) รูปแบบอนุรักษ์ดินและน้ำโดยใช้หญ้าแฝก

หญ้าแฝกช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำได้อย่างไร?

1. แนวกอหญ้าแฝกช่วยกักเก็บตะกอนดินที่ถูกน้ำพัดพามา
2. ตะกอนที่ทับถมจะพัฒนาเป็นคันดินธรรมชาติ
3. ช่วยลดความเร็ว ลดความแรงของน้ำที่ไหลบ่า
4. ช่วยให้น้ำซึมลงสู่ดิน
4. รากหญ้าแฝกช่วยยึดดินไม่ให้พังทลายได้ง่าย

3.1) การปลูกหญ้าแฝกเป็นแถบ

- ❁ **พื้นที่ลาดชัน** ปลูกเป็นแถวเดี่ยวตามแนวระดับขวางความลาดเทของพื้นที่ ระยะห่างระหว่างแถวขึ้นกับความลาดชันของพื้นที่
- ❁ **ทางลำเลียงในไร่นา** ปลูกบริเวณทั้ง 2 ข้างยาวตลอดจนสุดแนวทางลำเลียง
- ❁ **บ่อน้ำ สระเก็บน้ำ** วางแนวปลูกหญ้าแฝกเป็นแถวตามแนวระดับ 2 แถว หรือมากกว่า

3.2) การปลูกหญ้าแฝกในแปลงไม้ผล

ระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ
แปลงไม้ผลโดยใช้หญ้าแฝก

ขนาดสวน 1 = 250

ไม้ผล
แนวหญ้าแฝก
รัศมีวงกลม 3 เมตร

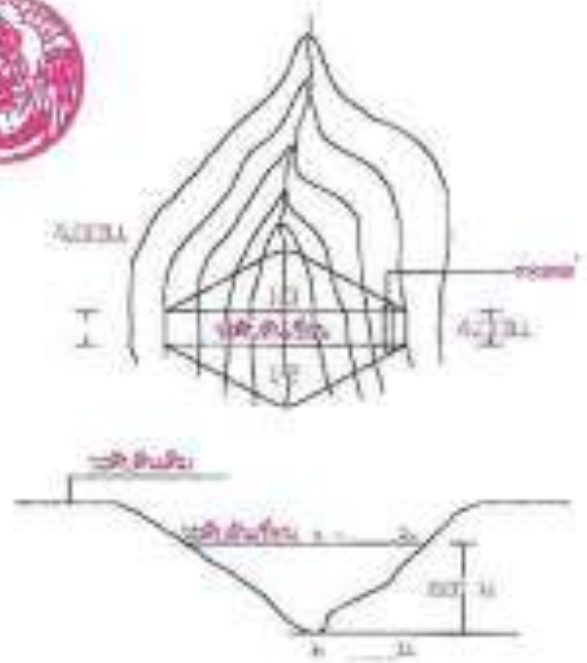
1 ไร่ ปลูกหญ้าแฝก 25 ต้น 0.5×0.5
ไม้ผล 1 ต้น ปลูกแนวหญ้าแฝก 3 เมตร คิดเป็นความยาว
= 9.43 เมตร / ต้น
ไม้ผล 25 ต้น ไร่ คิดเป็นความยาว = $25 \times 9.43 = 235.75$ เมตร / ไร่
ปลูกหญ้าแฝกห่าง 10 ซม. / กล้า จะใช้หญ้าแฝก = 2358 กล้า / ไร่

- ❁ ปลูกหญ้าแฝกครึ่งวงกลมห่างจากต้น 2-3 ม. ขึ้นกับขนาดหรืออายุไม้ผล
- ❁ ครึ่งวงกลมแบบหงายรัศมี 3 ม. คิดเป็นความยาว 9.43 ม./ต้น (สูตรเส้นรอบวง/2)
- ❁ ไม้ผล 25 ต้น/ไร่ (ระยะปลูก 8x8 ม.) คิดเป็นความยาว $25 \times 9.43 = 235.75$ ม. ถ้าปลูกหญ้าแฝกห่าง 10 ซม./กล้า ต้องใช้หญ้าแฝกไร่ละ 2,358 กล้า

4) โครงสร้างอื่นในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ

4.1) บ่อตกตะกอนดินและอาคารชะลอความเร็วของน้ำ

แบบ 1.011 ฝายชะลอน้ำ

การก่อสร้างฝายชะลอน้ำ

- ความสูงของสันฝายชะลอน้ำ = 3 ม.
- ความสูงของตลิ่งชะลอน้ำ = 2 ม.
- ความลาดชันของหน้าฝายชะลอน้ำ = 1 : 3
- ความลาดชันของหลังฝายชะลอน้ำ = 1 : 2

การคำนวณฝายชะลอน้ำ

- ความยาวของสันฝายชะลอน้ำ = 30 ม.
- ความกว้างของตลิ่งชะลอน้ำ = 10 ม.
- ค่าเฉลี่ยความยาวของสันฝายชะลอน้ำ = $\frac{3+30}{2} = 16.5$ ม.
- และค่าเฉลี่ยความกว้างของตลิ่งชะลอน้ำ = $\frac{10+30}{2} = 20$ ม.

สูตรคำนวณฝายชะลอน้ำ

- $\frac{1}{2} \times (\text{ความยาวของสันฝายชะลอน้ำ} + \text{ความยาวของตลิ่งชะลอน้ำ}) \times \text{ความสูง}$
- $\frac{1}{2} \times 16.5 \times 20 \times 3 = 495$ ม³
- $30 \times 10 \times 3 = 900$ ม³

รูปหน้าฝายชะลอน้ำ 1 : 200

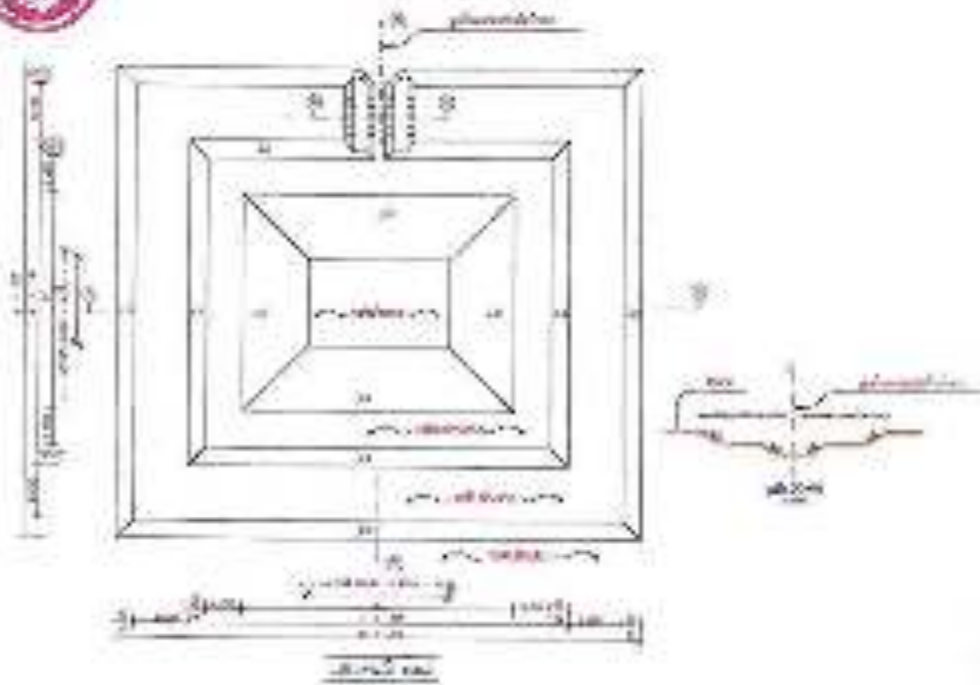

4.2) บ่อน้ำในไรนา

บ่อน้ำในไรนา (TOP VIEW)

บ่อน้ำในไรนา (SIDE VIEW)

บ่อน้ำในไรนา 1:50

บ่อน้ำในไรนา 1:50

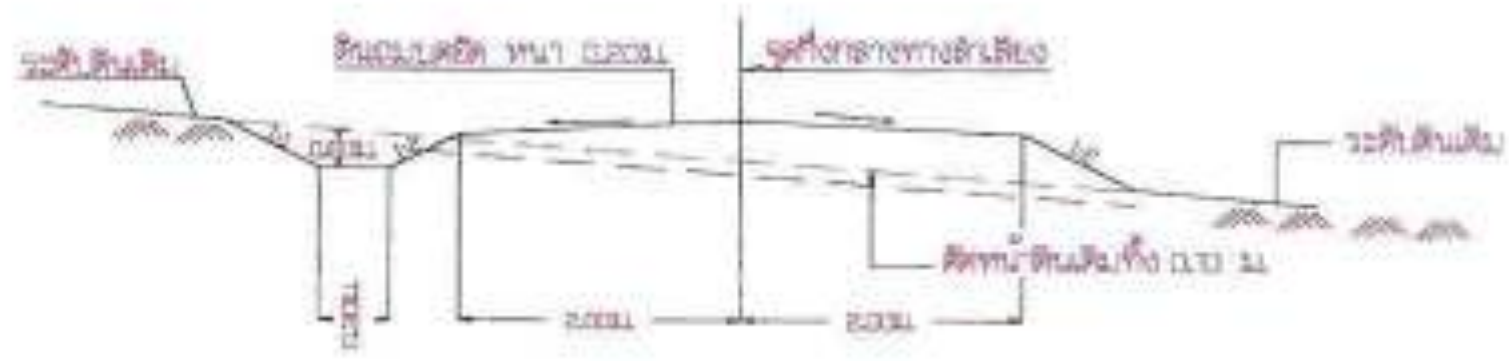

4.3) ทางลำเลียงน้ำในไร่นา

ทางลำเลียงในไร่นา

ก่อสร้างบนพื้นที่ที่ มีความลาดเทไปด้านใดด้านหนึ่ง

การก่อสร้างทางลำเลียงในไร่นานี้ ต้องใช้ดินเดิมบนทางลำเลียง
ขุดก่อนการติดตั้งสันดินเดิมไปแล้ว ให้เอาน้ำไหลลงบน
และบดอัดหนา 0.20 ม. บริเวณสันดินเดิมประมาณ ๓๐ เซนติเมตร

ทางลำเลียงในไร่นาที่มีความลาดเท

4.3) ทางลำเลียงน้ำในไร่นา (ต่อ)

ทางลำเลียงน้ำในไร่นา

ก่อสร้างบนพื้นที่ ที่มีระดับเดียวกัน
 การก่อสร้างทางน้ำส่งน้ำ ต้องพิจารณาระดับน้ำเดิมและระดับน้ำส่งน้ำ
 ทดสอบดิน ไปมาดี ให้มีความเหมาะสมที่สุด 200m
 ปริมาณ ดิน ขุดรวม 100000 ลบ.ม. / ไร่

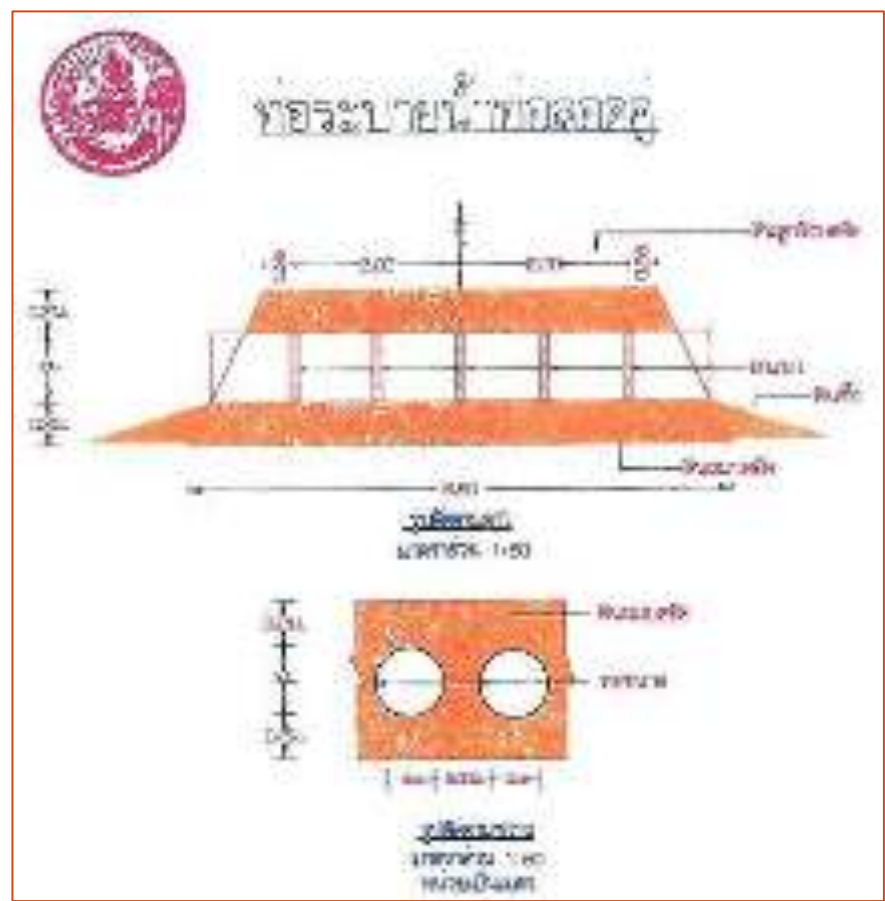
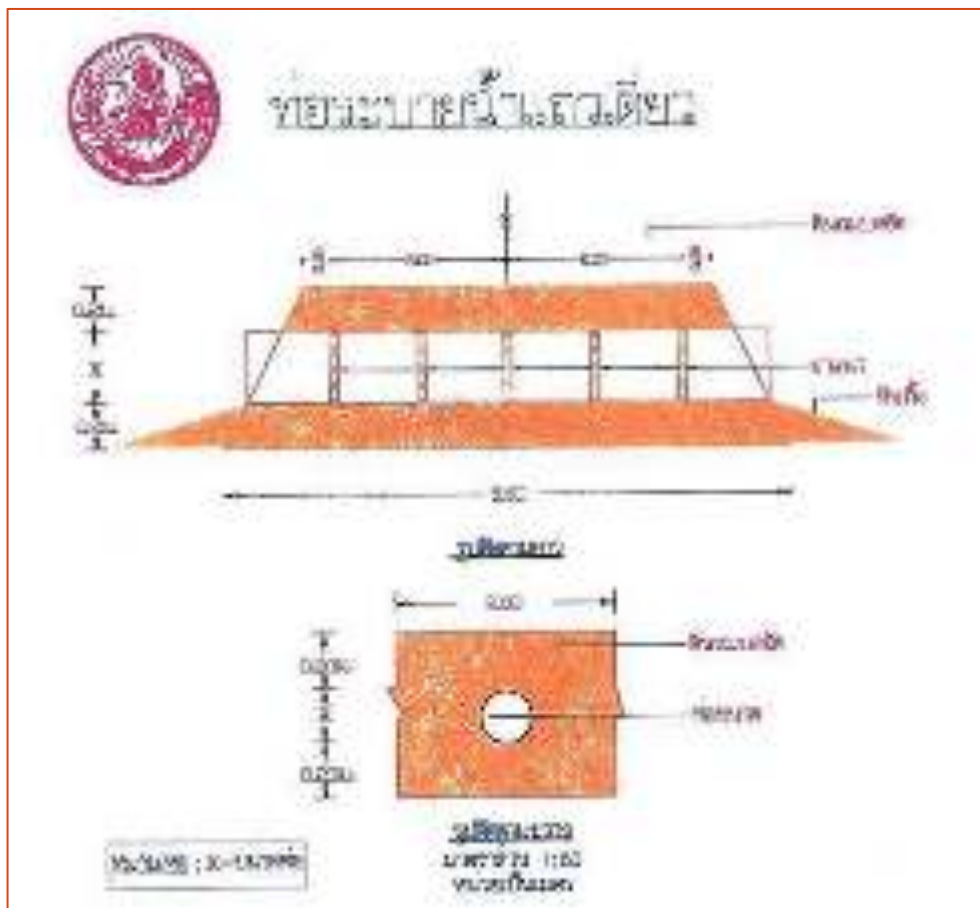
ทางลำเลียงน้ำในไร่นาบนพื้นที่ระดับเดียวกัน

4.4) ท่อระบายน้ำลอดทางลำเลียง

ขอขอบคุณ

